

ŞİDDET COĞRAFYASININ (KERBELA) BİR ŞAİRİ: FUZÛLÎ'DE ŞİDDETİN YANSIMASI

A POET OF THE GEOGRAPHY OF VIOLENCE (KERBELA):
THE REFLECTION OF VIOLENCE IN FUZÛLÎ

SALİH ÖZYURT*

Sorumlu Yazar

Öz

Şiddet, tarih boyunca hem bireysel hem de toplumsal düzeyde sürekli karşımıza çıkan bir olgudur. Topluların yaşamlarını gerçekçi veya gerçeğe yakın şekilde ifade eden eski metinler, sıklıkla şiddet olaylarına da yer verir. Klasik Türk Edebiyatı, geniş bir tematik yelpazeye sahip olup, aşk, tabiat, felsefe, dini ve tasavvufi gibi konuları içermektedir. Bu temalar arasında, şiddet de önemli bir yer tutar. Ancak, edebî metinlerde şiddet doğrudan fiziksel bir anlamda değil, daha çok mecazi ve sembolik anlamlar taşıyan bir olgu olarak karşımıza çıkar. Klasik Türk Edebiyatı metinlerinde, şiddet eylemleri genellikle birey merkezli olarak görülmektedir, metinlerdeki şiddet eylemleri şairin kendini merkeze alarak duygusal eylemleri olarak kabul edilir. Bu çalışmada, klasik Türk Edebiyatı metinlerinde şiddet kavramına bakışı; Fuzûlî'nin Türkçe divanındaki örneklem şiirleri üzerinden değerlendirmeye alınmıştır. Fuzûlî'nin şiirlerinde şiddet, genellikle aşkın ve özlemin verdiği acılarla ilişkilendirilmiş, masoşist bir haz alma duygusu ve adanmışlık psikolojisiyle işlenmiştir. Bu şiirler, bedensel ve psikolojik şiddeti derinlemesine tasvir ederek, aşkın insan ruhu üzerindeki etkilerini gözler önüne sermektedir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Fuzûlî, Şiddet, Kerbela.

Abstract

Violence is a phenomenon that we constantly encounter throughout history at both individual and social levels. Ancient texts, which express the lives of societies in a realistic or close to realistic way, often include incidents of violence. Classical Turkish literature has a wide thematic range and includes themes such as love, nature, philosophy, religion and mysticism. Among these themes, violence also occupies an important place. However, violence in literary texts does not appear in a direct physical sense, but rather as a phenomenon with metaphorical and symbolic meanings. In the texts of classical Turkish literature, acts of violence are generally seen as individual-centered, and the acts of violence in the texts are considered as the poet's emotional actions by centering on himself. In this study, the view of the concept of violence in classical Turkish literature texts is evaluated through sample poems in Fuzûlî's Turkish divan. Violence in Fuzûlî's poems is usually associated with the pains of love and longing, and is treated with a masochistic sense of pleasure and devotional psychology. By depicting physical and psychological violence in depth, these poems reveal the effects of love on the human soul.

Key Words: Classical Turkish Literature, Fuzûlî, Violence, Karbal

Araştırma Makalesi / Künye: ÖZYURT, Salih. "Şiddet Coğrafyasının (Kerbela) Bir Şairi: Fuzûlî'de Şiddetin Yansımaları". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 111 (Eylül 2024), s. 381-397 <https://doi.org/10.60163/tkhebvva.1525441>

* Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, E-mail: sozyurt@agri.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9535-7357.

Giriş

Şiddet, genel anlamda bireye veya topluluğa zarar vermek amacıyla yapılan kasıtlı eylemler olarak tanımlanabilir. Kubbealtı lügatinde; “Bir güç, hareket veya kuvvetin derecesi, tabii hâlimden daha fazla olma, aşırılık, fazlalık, meseleleri uzlaşma yoluyla değil kaba kuvvet kullanarak halletmeye kalkışma ve bunun için kullanılan kaba kuvvet, şiddet eylemi, sertlik ve sıkıntı, zorluk, mihnet, meşakkat gibi manalara gelmektedir (Ayverdi, 2010: 897). APA Dictionary of Psychology’de *Violence/şiddet* terim olarak “Düşmanlık ifadesi, öfkeyle insanları yaralama ve zarar verme kastıyla yapılan öfke ifadesi; insanlara veya eşyalarına fiziksel güç kullanarak zarar verme; duygu ya da duygu yoğunluğunun bildirimi/söylemi” (APA Dictionary of Psychology, 2015: s. 119) olarak tanımlanmaktadır.

Büyük Türkçe Sözlükte ise “bir hareketin, bir gücün derecesi; yeğinlik, hız, bir hareketten doğan güç, rüzgârın şiddeti, karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma, kaba güç, duygu veya davranışta aşırılık, sertlik” gibi manaları verilen kavramın “*duygu veya davranışta aşırılık, sertlik*” (<https://sozluk.gov.tr/>. E.T. 22.06.2024) olarak verilen tanımının ise edebî sahada karşılığı olduğu görülmektedir. Bu karşılık klasik Türk Edebiyatında duygusal ve psikolojik eşliğini ifrat ve tefrit boyutu ile devam ettiren bir niteliğe de ulaşabilmiştir. Burada şiddet; fiziksel saldırılar yerine, aşkın ve tutkunun yoğun duygusal yansımaları olarak görülür. Bu bağlamda şiddet, sevgilinin eziyetleri, aşk acısı ve ayrılık ıstırapı gibi kavramlarla ifade edilir. İlerleyen bölümlerde Fuzûlî’nin şiddet kavramı da bu aşk anlayışının yansımaları olarak ifade edilecektir. Yurtcan Erdener şiddeti “beden gücünün kötüye kullanılması, silahlı etkinlikler ve aşırı bir saldırganlık özelliği taşıyan ilişkilerle belirginleşen edimlerin tümü; kaba kuvvet ve ortalığa korku ve yıldı salmak, çevredekileri sindirmek için yapılan her türlü silahlı eylem; tedhiş” diye tanımlar. Michaud’a göre, “Biri veya bir grup, bir diğerine veya gruba yönelik onların “bedensel veya törel bütünlüğüne veya mallarına veya simgesel ve sembolik kültürel değerlerine zarar verecek” şekilde davranırsa bu şiddettir.” John Dewey ise şiddeti, “yanlış kullanımlı kuvvet, güç ya da enerji” şeklinde tanımlamıştır. Dikkat edilirse yapılan tanımlamalar daha çok şiddetin fiziksel olanına veya güç kullanılmasına yöneliktir. Sözcüğün gündelik kullanımında da ilk çağrışımı fiziksel olanına yöneliktir. Ancak şiddet sadece fiziksel olanla değil dikkat edildiğinde diğer boyutlarıyla da hatta fiziksel olanından belki daha fazla diğer özellikleri ile de karşımıza çıkmaktadır (Yurtcan, 2002: s. 304).

Şiddet, tüm formları ile her zaman güncelliğini devam ettiren bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Şiddet, sosyoloji, antropoloji, psikoloji ya da siyaset bilimi gibi pek çok farklı disiplin tarafından ele alınmış ve bu disiplinlerin incelediği konular ekseninde üzerinde çalışılmış bir olgudur. Dolayısıyla çok sayıda çalışmada birbirine benzeyen ya da çeşitli açılardan birbirinden farklılaşan tanımlara rastlamak mümkündür.

Şiddet, insanlık tarihinin her döneminde var olmuş ve çeşitli işlevlere hizmet etmiştir. Fiziksel, psikolojik ve ekonomik boyutlarıyla şiddet, bireylerin ve toplulukların hayatta kalma, korunma ve üstünlük sağlama mücadelesinde önemli bir rol oynamıştır.

Şiddet üzerine yapılan çalışmalarda genelde üç temel boyutu karşımıza çıkar. Bunlardan en bilineni hatta ilk akla geleni *fiziksel şiddettir*. Herhangi birinin karşı tarafın vücuduna yönelik vereceği zararlar örneğin darp, yaralama, hayatına son verme, herhangi bir alet veya eşya ile müdahale bu kapsamda değerlendirilir. Ünsal Artun fiziksel şiddet kavramını “İnsanların bedensel bütünlüğüne karşı dışarıdan

yöneltilen, sert ve acı verici bir edimdir. Mala, cana, sağlığa, bedensel bütünlüğe, birey özgürlüğüne karşı bir tehdit oluşturması mümkündür. Burada da yaralama, ırza tecavüz, yağma, adam kaçırma gibi başkasına yönelmeler olabildiği gibi, intihar girişimleri biçiminde bireyin kendine yönelik eylemleri de söz konusudur.” (Ünsal, 1996: s. 29-36) şeklinde açıklar. Fiziksel şiddetin temel referansı güç ve güç ile ilgili olgulardır.

Şiddetin bir diğer türü ise *psikolojik* olanıdır. Fiziksel olandan farklı olarak bu şiddet türünde bir taraf diğer tarafı duygusal anlamda yıpratarak zarar verir. Sözel baskı kurma, mobing, yok sayma, tehdit etme, hakaret, küfür, eksik yönleri üzerinden aşağılama vb. durumlar psikolojik şiddetin alanına girer. Gelinek noktada farkında olmadan insanın en çok maruz kaldığı şiddet türü de budur. Dikkat edilirse bu şiddet türünde de en çok referans alınan şey dil/sözdür. Edebî metinlerin söz üzerinden kuruluşu, bu şiddet türü üzerinde daha çok düşünmeyi veya klasik metinlerde şiddetin bu yönünün daha çok açıklanmasını ve araştırılmasını zorunlu kılabilir. Başka bir ifade ile söz sanatlarının en yoğun olduğu klasik şiir metinlerinde de bu türün nasıl işlendiği incelenmeye çalışılmıştır.

Bir diğer şiddet türü de *ekonomik* şiddettir. Bu şiddet türünde de gözlemlenen bir tarafın diğer tarafı kaynaktan, gelirden veya mala erişimden mahrum bırakarak maddî anlamda zarara uğratması ile ilgilidir. Halihazırda dünya devletlerinin birbirine karşı uyguladığı en önemli şiddet türü ekonomik şiddettir. Çoğu zaman birbirlerini ticari anlamda zor bırakarak istediklerini elde etmeğe çalışırlar. Bu tür de referans alınana olgu malıdır.

Tüm bunlardan ayrı olarak olumsuz olarak algılanan bu kavramın bir de meşruluğu tartışılmaktadır. Edebî metinlerde görülen şiddet üzerine yapılan son çalışmalardan birinde bir edebî metinde geçen şiddet eylemlerinin meşruluğu üzerine bir tartışma açılmış ve şiddetin sebebi, derecesi/sınırı, işlevi, amacı ve inanç boyutu gibi noktalardan hareketle bazı durumlarda şiddetin meşru kabul edilebileceği örneklendirilmiştir (Balkaya, 2023: s. 13-20). Klasik şiirimizde de aslında temelde aşk metaforu ile temelde şiddetin bazen arzu edilen bir olgu olduğu hatta şairin bu şiddet ile aşkına daha fazla meftun olduğu gözlemlenir. Sevgilin âşığı karşı hemen her davranışı bir tür şiddettir. Ağyara meyil veya âşığı görmezden gelme sevgilinin âşığı karşı uyguladığı şiddettir. Âşığın bu tutum karşısında sergilediği tavır ise bu şiddetin çokluğu ile övünme hatta bu şiddetin derecesine göre aşkın büyüklüğünü ispata yöneliktir. Hatta âşık bu durumdan mutlu olmakla kendisine karşı da şiddet eylemini uygulamış olur. meşruluk tam da burada tartışılabilir. Klasik şiirin temel dayanağı olan aşk metaforunun şiddet yönünden tartışmaya açmak şiddetin bu alan için meşruluğu olarak kabul edilebilir.

Klasik Türk Edebiyatı, geniş bir tematik yelpazeye sahip olup, aşk, tabiat, felsefe, dinî ve tasavvufî gibi konuları içermektedir. Bu temalar arasında, şiddet de önemli bir yer tutar. Ancak, edebî metinlerde şiddet doğrudan fiziksel bir anlamda değil, daha çok mecazi ve sembolik anlamlar taşıyan bir olgu olarak karşımıza çıkar. Bu anlamlarda şairin açmazlarını, şiddete olan tutkunlarını biçimlendiren unsurlardan biri de yaşadığı ya da yaşamını etkileyen coğrafya olmaktadır. Şiddet olgusu, bu coğrafi yaşamı şiddet bağlamında da derunî bir aşk ikilemi bağlamında biçimlendirmekte, bu biçimleniş aşk teminin duygusal şiddet bağlamında tesirini kuvvetlendiren etkileriyle ortaya dökülmektedir. Bu bağlamda, Kerbela coğrafyasının şiddetle belirginleşen çehresinden şair-yaşam-coğrafya ilişkisi temel alınacaktır. Çalışmada klasik Türk şiirindeki şiddete dair beyitler yoluyla şiddetin duygusal ifade biçimi ortaya konulacak, Fuzûlî'nin şiirleri şiddet kavramı üstünden değerlendirilecektir.

Bir Şiddet Coğrafyası/Kerbela ve Fuzûlî'deki Duygusal İzdüşümleri

Kerbela, klasik Türk şiirinin âdeta “şiddet mihengi” olmuştur. Emevî hükümdarı Yezid tarafından Hz. Hüseyin ve yakınlarının türlü acılara ve işkencelere uğratılarak, susuz bırakılarak öldürüldüğü uğursuz bir coğrafyanın adı olarak anılan bu coğrafya, şiddetle âdeta bütünleşmiş, dinî ve tasavvufî Edebiyat ile halk Edebiyatının mersiye kültürünün temel inceleme konusu olmuştur. Bu coğrafya, Hz. Hüseyin’e yapılanlarla özdeşleşmiş, Kerbela Mersiyeleri ve Maktel-i Hüseyin denilen türlerin şiddet temalı yakarışının ve Yezid’e karşı duruşun Alevi-Bektaşî literatüründeki temel adı olmuştur. Kerbela Mersiyelerinden bir diğeri de, şiddet coğrafyasının her türlü sıkıntısını çekerek ruhunu Mecnunvarî aşkla biçimlendiren Fuzûlî’ye aittir (Aktaş, 2024: 188). Bu nedenle Fuzûlî’yi var eden bu coğrafya şairin içsel aşk çırpınışlarının ve Hüseyin’e duyulan derin sevgisinin şiddet içerikli numunelerini barındırmaktadır.

Kerbela, Bağdat’ın 100 km güneydoğusunda yer alan, Şii ve Alevi inanca mensup kimseler tarafından kutsal bilinen Müslümanlığın Mekke, Medine ve Necef’ten sonra kutsal bildiği en önemli şehirlerden biridir (Öz, 2022: 271-272). 60 km doğusundaki Necef ise Hz. Ali’nin mezarının bulunduğu yer olduğuna inanılması dolayısıyla Kerbela gibi değer kazanmaktadır. Bu şehirler bugün yine şiddetin hiç durmadığı Irak’ta bulunmaktadır.

Kerbela, Hüseyin’in şehit edildiği yer olmasının yanında türbesinin de bulunduğu yer olması nedeniyle kutsal bir önem atfedilen bir coğrafyadır. Bu coğrafyanın geçtiği her yerde matem, üzüntü, şiddet, ağlama, dövünme, kan, susuzluk ve aşure gibi onu ifade eden ve oradaki şiddeti ve sonrasında çekilen gamı ifade eden sözcükler yer almaktadır. Hz. Hüseyin’in oğlu Zeynelabidin’in kurtuluşu vesilesiyle aynı zamanda bir sevinç ve kurtuluş günü olarak anılsa da yaşanan büyük katliam ve sonrasında İslam dünyasına yayılan ötekilik ve dışlanma algısı Kerbela’nın şiddetle anılan çehresinde büyük bir yıkımı da beraberinde getirmiştir. Şii, Alevi ya da benzer zümre ya da dinî inanç gruplarının Hüseyin’e yapamadıkları yardımın Kerbela’da ölüm ve katliamla sonuçlanan suçluluk duygusunu belirten tek kavram yine “şiddet” olmuştur. Caferîlerin ya da diğer Şii grupların her yıl bu coğrafyada kendi bedenlerini döverek, yaralayarak, parçalayarak gösterdikleri matem ayini bugün de şiddetle belirginleşen çehresini muhafaza etmektedir. Özellikle 16. yüzyılda kitleler hâlinde Kerbela’ya akan Abdal ve Kalenderler’in yüreklerini dağladıkları ya da bedenlerine çapraz derin yaralar açarak bu matemî sürdürdükleri tarihsel bir gerçeklik olarak durmaktadır. Bu zümrelerin göğüslerine yaktıkları “dağ” denilen yaraların klasik Türk şairlerinin nazarında sevgiliye duydukları şiddetli aşkın kalıcı temel nişaneleri olduğu ve bu konuda binlerce örnek beytin bugün Divanları doldurdukları da edebî bir gerçeklik olarak belirmektedir (Vâhidî, 2015:44).

Kerbela konulu bu şiddet manzumelerine bakıldığında Hüseyin’e duyulan şiddetli sevginin izdüşümleri görülmektedir. Bunlar pervanenin muma olan ateş yoldaşlığının yansımaları, dağlanmış göğsün elifi yaralarla tezyin edilmiş şiddet numuneleridir. Aşığın gönlünde uyanan aşkın harareti hâlinin tazelenen kıvılcımları hükmünde olan bu şiddet belirtileri, Kerbela coğrafyasında sürdürülen matemî sürekliliğine delalet edercesine Mecnunvarî tınılarla abdal ve Kalender âşıkların göğsünde inleyiş ve şiddeti çağrıştıran nitelikleriyle devam etmektedir¹.

1 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Yıldırım, Rıza (2011). “Abdallar, Akıncılar, Bektaşilik ve Ehl-i Beyt Sevgisi: Yemini’nin Muhiti ve Meşrebi Üzerine Notlar”. *Belleten* 75(21), 51-86; Sevimli, Erdem (2021). “Klasik Şiirde Sinesini Dağlayan Aşk Zümresi ‘Abdallar’”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 100, 97-122.

Alevi-Bektaşî kültüründe muteber kabul edilen şairlerden en önemlilerden biri olan Fuzûlî, şiddet coğrafyası Kербela’da yaşamıştır. Kербela, onun yaşamının ve sanatının mihenk noktalarından biri olmuştur. Türkçe Divanı’nın önsözünde Kербela’nın toprağının bütün memleket toprağından daha şerefli olduğunu ve şiirini yücelten ilham kaynaklarından olduğunu bizzat kendisi belirtmektedir (Kılınç, 2021: 16-17). Pek çok kaynakta onun Kербela’da doğan bir şair olarak bu coğrafya ile özdeşleştiğinde hemfikiridir. O, Farsça Divanının önsözünde de “gam ve gussadan gayrı bir şey görmedim” söylemiyle bir nevi hayatının Kербela ile anılan ve şiddetle çerçevelenmiş evresinden geçtiğini doğrulamaktadır (Kılınç, 2021: 18). Bağdadî olarak bilinse de Fuzûlî hem inanç hem de zihniyet bakımından Kербela’yı ön plan çıkarmış, bu coğrafyanın makûs talihine etki eden yönlerini sanatının temel malzemesi yapabilmiş bir sanatçıdır. Şair, hamilik sistemi içerisinde İnalçık’ın (2015) da vurguladığı gibi Osmanlı padişahından ve Bağdat’a atadığı yöneticilerden bir ilgi görememiş, sadık bekleliğini yaptığı Necef’teki Hz. Ali türbesinin türbedarlığından elde ettiği haklı kazancına bile el konulan ıstırap yüklü bir şair olmuştur (İnalçık 2015: s. 53). Bu ıstırabını kendi içi gibi kararmış şiddet coğrafyası Kербela’ya da dökmüş, selamı bile rüşvet gören düzene Şikâyetnamesi ile karşı duruş sergilemiştir. İçindeki gam ve keder, şiirlerindeki Mecnunvarî aşkın şiddetle ve ızdırapla yoğrulan karakterinde Kербela coğrafyasının acılı yapısı gibi kendini ele vermektedir. Bu nedenle onun aşkı ızdırap, acı, gam ve şiddet duyguları ile yüküdür. Başka bir ifade ile kadere boyun eğen bir teslimiyet sebebiyle Kербela’da Hz. Hüseyin’in şehit edilmesini anlattığı Hadikâtü’s-Süedâ adlı eserinde Kербela’nın yasını devam ettirmenin gerekliliği ile psikolojik şiddet eşliğinin zirvesinde ifadesini bulur. Bu eser, şairin Kербela’ya, yani bu şiddet coğrafyasına ızdırap yüklü yaşantısı gibi anlam yüklediği psikolojik acı izdüşümlerinin en temel noktalarını açığa çıkarması yönüyle önemlidir. Bu şiddet ve acı izdüşümleriyle onun aşkın şiddeti ve acısı ile belirginleşen şiirlerinde de karşılaşılır.

Fuzûlî’nin inanç bakımından Şii olduğu hususu tartışmalı olsa da Şiilerin kutsal bildiği Kербela ve Necef’te yaşamını sürdürmesi ve verdiği eserlerde Hz. Hüseyin’e olan duygudaşlığını kuvvetle vurgulaması şairin bu çevreler tarafından ön planda tutulmasına olanak sağlamıştır (Karabey, 2018: 851). Alevi-Bektaşî kültüründe de değeri doldurulamaz bir sanatçı payesini muhafaza etmiş ve etmektedir. O, yazdığı Hadikâtü’s-Süedâ ile Kербela hadisesini güçlü bir yas alameti ve ızdırapın günümüze kadar gelen etkili ifadesine dönüştürebilmiş, Hz. Hüseyin’e yapılan şiddeti devamlılığı ile insanlara saadet veren bir tarihsel hatıraya dönüştürebilmiştir. Bu dönüşümde taşıdığı şiddet temalı Mecnunvarî aşk tacını birçok manzumesinde de yansıtmış, âdeta şiddeti aşka ve tutkuya çeviren bir ifadenin sanatçısı payesini kazanmıştır. Bu nedenle onun aşk anlayışı da Kербela misali acı, ızdırap ve şiddet yüküdür. Bu şiirler, aynı zamanda bir şiddet coğrafyasının, yani Kербela’nın biçimlendirdiği şairlik tabiatının duygusal izdüşümleri ya da yansımaları hükmündedir. Şair, İmam Azam (699-767) için yazdığı kasidede Allah’ın sırrının Kербela şehidinde görünür olduğunu, bu yüzden doğruluk ve yalanı inceleyerek, altının gerçek değerini elde etmek için bu coğrafyanın bir ölçütler yurdu niteliği kazandığını belirtmektedir. Bu söylem Kербala’ya bakarak kötülük ve iyilik arasındaki farkın en iyi tespit edilebileceğine ya da ölçülebileceğine dair halkta şairin oluşturmak istediği duygusal bir izdüşüm olmaktadır. Yezid’in yaptığı kötülüklerin karşısında Hz. Hüseyin’in iyilik ve cömertliği insanların zihninde oluşturulmak istenen Kербela algısının doğruluk ve yalan düzleminde belirginleşen yönlerine ışık tutması yönüyle önem arz etmektedir:

Bunda kılmış sırr-ı Hâk zâhir Şehîd-i Kerbelâ

Bundadur tahkîk-ı şıdk u kızb için dârü'l-'iyâr (Fuzûlî, K.10/9)

Safevîlerden Bağdat valisi İbrahim Han Musullu'nun (ö.1526-27?) methinde yazdığı diğer bir kasidede de Fuzûlî, Kerbela'nın coğrafik niteliğinden dem vurur. Kerbela yolundan Necef'e doğru Hızır ile Musa misali yoldaşlık tutan sultanın durumuna vurgu yapan şair, bu yolun Hak yolu olduğunu vurgulayarak Kerbela'ya olan duygusal tutkunluğunu ortaya serer:

Tarîk-ı Kerbelâ râh-ı Necef bir rehber isterdi

Bu yolda gördi Hâk Hızır olmağa sultâna erzânî (Fuzûlî, K.20/2)

Kasidenin devamında onu Necef ve Bağdat'ta himaye eden sultan İbrahim Han Musullu'nun Kerbela'ya İslam askerlerini yığıdığını, Kerbela Şehidi Hüseyin'in öcünü almanın çok yakın olduğunu belirtir. Bu ifadeler şiddet coğrafyası Kerbela'ya ve onun şehidine yapılan zulmün duygusal izdüşümleri olarak dikkat çekicidir:

Çü deşt-i Kerbelâya leşker-i İslâmî cem etdüñ

Yakîn oldı ki Şâh-ı Kerbelânuñ istenür kanı (Fuzûlî, K.20/19)

Hami bulamayarak kısa sürede elde ettiği patronajı yitiren çilekeş şair, Bağdat emiri Ayas Paşa (1545-1547)'ya sunduğu kasidede Kerbela'ya duyduğu sevgiyi ve tutkunluğu vurgular. Şair, memduhun gelmesiyle Kerbela'ya nur saldıığını, o eşikte dua incisini âdeta saçtığını belirtir. Bu beytde Kerbela'ya gelen Ayas Paşa'nın kendisine ya da halka çok cömert davrandığını belirten duygusal akisler bulunmaktadır:

Çirâğ-ı tal'at ile Kerbelâya şalduñ nûr

Ol âsîtânede kılduñ dür-i niyâz nisâr (Fuzûlî, K.27/26)

Yine Safevîlerin Bağdat valisi Mehmed Han Tekelü'nün (Ö.1556) medhinde söylediği kasidede memduhun Kerbela Şehidi Hüseyin'e su getirme amacı taşıdığını, bu isteğin kendisini dünyada payidar kılacağını belirtir. Bu ifadede Kerbela'nın susuz bırakılarak katledilen şehidi Hz. Hüseyin'e duyulan sevginin, o şiddet coğrafyasıyla bütünleşen niteliği de vurgulanmaktadır:

Şehîd-i Kerbelâya su getürmek kaşdın etmişsen

Seni elbette âlemde bu niyyet pây-dâr eyler (Fuzûlî, K.35/23)

Bu tarz ifadelerde şiddetle anılan Kerbela'ya duyulan duygusal izdüşümler kendini bariz hâlde ele vermektedir. Bu duygusal yansımaların şiddet temalı ifadesine geçmeden Fuzûlî'nin de mensubu olduğu klasik Türk şiirindeki şiddet içerikli şiirlere değinmek faydalı olacaktır.

Klasik Türk Şiirinde Şiddetin Anlamı ve İşlevi

Klasik şiir, her alanda olduğu gibi “şiddet” mevzusunda da zengin malzemeler barındırmaktadır. Bu şiirlerde şiddet, sıkça aşk ve sevgili bağlamında kullanılır. Âşık, sevgilinin güzelliği karşısında adeta eziyet çeker, bu eziyet bazen bir bakış, bazen bir söz ile vücut bulur. Bu tür şiddet, aşkın gönlünde fırtınalar koparan, ruhunu yaralayan ama aynı zamanda onu olgunlaştıran bir deneyim olarak tasvir edilir. Aşkın yoğun duygusal etkisi, “şiddet” olarak tanımlanmıştır. Âşık, sevgilinin aşkıyla perişan olmuş, yaşadığı acıyı «şiddet» olarak nitelendirmiştir. Sevgilinin zalimlikleri ve eziyetleri, âşık için bir yara açar ve bu yara, aşkın şiddetini simgeler. Bu tür ifadeler, aşkın sadece tatlı değil, aynı zamanda acı veren yanını da gözler önüne serer.

Klasik Türk şiiri aşk bağlamında sayısız söyleme sahip olan şiddet kavramı

hususunda da yetkin ve kapsamlı örnekleri ihtiva etmektedir. Bu beyitlerde ney misali yüreği delinen şairin aşk inleyişlerini, göğe çıkan ah ve figanların alevlerini hissetmemek neredeyse imkansızdır. Böyle şiddet ifadelerinde hasret nedeniyle yanaklardan süzülen kanlı gözyaşı, incelen bedene ve inleyen ruha dinginlik ve kuvvet bağışlarken betimlenmektedir. Acıya ve gama olan üst seviyede tutkunluğun, sevgilinin şaire layık gördüğü şiddetli acılar ile belirginleşen çehresinde eziyet, cefa ve inmeden başka âşğın nasipleneceği bir şey bırakmamaktadır.

Vücüdum ney gibi sūrāh sūrāh olsa āh etmen

Maḥabbetden dem urdum incimek olmaz cefalardan (Fuzûlî, G. 204/8)

Sevgilinin verdiği eziyetler şiddetin gülüv derecesi olan baskılardan aşırı darbelere de dönüşebilmekte, bu duygusal darbeler karşısında pek çok şairin payına gelenekte olduğu gibi kabulleniş ve sabır düşmektedir. Sevgilinin bakış okları karşısında sinesi dağ gibi laleler ve güllerle bezenen âşıklar, rakibin sözlü şiddetine de maruz kalmaktadır. Çevgan topu gibi sevgilinin verdiği eziyetler karşısında bedensel gelgitler yaşayan şair, sararmış bir yüz, kan dolmuş bir ciğerle bu cefalara göğüs germenin manevî hoşnutluğunu tadarken görülmektedir.

Çekmez oldı gönül oḡlar yükin ol serv meger

Çekerek ata oḡın rahm êde bî-çâresine (Fuzûlî, G. 235/3)

Kanı gözyaşı gibi ehl-i nazar kim yürüyüp

Bir içim şu vère deşt-i gamuñ avaresine (Fuzûlî, G. 235/4)

Her taraf 'akslerümdür görinen yâ yığılup

Geldi su ḡalkı sirişküm suyı nezzâresine (Fuzûlî, G. 235/5)

Bilmezem kim nazar ehli nésini eksildür

Gâzab eyler nazar êtsem meh-i ruḡsâresine(Fuzûlî, G. 235/6)

Ëy Fuzûlî ciğerüm kanını koymaz tökile

Cân fidâ ol şanemüñ gamze-yi ḡün-ḡâresine (Fuzûlî, G. 235/7)

Bu duyusal donanımla feleğin kendisine çizdiği aşk denilen kaderle cedelleşen âşıklar, feleğin dolabı içerisinde dönen bir tane misali şiddete tutkunluğu âdeti biçimlendirmektedir. Bu duyusal eşikte âşık hep işkence, eziyet ve şiddet içerisinde kalmaktadır. Bâkî (ö.1600), yürek kanını aşk derdinin ateşiyle kaynatıp gözlerden akıtan sevgili imajını çizdiği aşağı beytinde işkencenin aşırı boyutunu uygulayan sevgili imajını vererek orantısız psikolojik şiddetin âşık üzerine bırakılan şiddetini gözler önüne sermektedir:

Kaynadup nâr-ı gam-ı aşk ile ḡün-ı ciğeri

Gözlerümden akıdur kendü görünmez o perî (Bâkî, Tahm.7/4)

Şiddet ne kadar yoğun olsa da âşğın gözünde bu durum, erguvan şarabını mutluluk meclisinde çekmek gibidir. Sevgilinin verdiği eziyeti çekmek, bu âşğa ödüldür. Yürek kanı yutsa da hoşuttur. Şiddetten hoşnutluğun bedensel anlamda anatomik çehresini veren ve kendi bedenini sevgilinin verdiği psikolojik şiddete bir kadavra misali açan bu söylemler “şiddete tutkunluk ve hoşnutluk” imajını biçimlendirmeleri yönüyle dikkat çekicidir:

Bâkî gamunda ḡün-ı ciğer yutsa ḡüyyâ

Bezmi-i safâda câm-ı mey-i ergavân çeker (Bâkî, G.154/7)

Şiddetin klasik Türk şiirindeki dozu, sevgili söz konusu olunca ve de aşk tükenmez, dayanılmaz bir hâl alır. Bu durumda Behiştî (ö. 1511-1512?) sevgilinin baskı, zorlamayla uyguladığı şiddet âşığın bedenini eritip su eder diyerek, sevgilinin âşığına uyguladığı aşırı şiddeti beyan eder. Bu şiddet söyleminde duygusal şiddetin fiziksel boyutları sanki bütün ağırlıkları ile hissedilir hâle gelir:

Havâle eyleme kahruñ yelini ben hâke

Vücûdumu eridür nâr-ı hışmuñ âb eyler (Behiştî, G.127/4)

Klasik Türk şiirinde âşık, sadece sevgiliden değil, rakipten de şiddet görür. Âşığa rakibin eziyeti gam vermektir. Bu gamın yarası, rakibin devletidir. Behiştî burada, güçlülük-saadet ve devlet bağlamında rakibin âşığa uyguladığı şiddetin seremonisini vermektedir.

Cânuma kâr ide gibi zahm-ı gam

İşleye gibi rakîbün devleti (Behiştî, G.521/4)

Şiddet söyleminde, sevgilinin her uzvu bir işkence âletine ya da işkenceciye dönüşür. Gelibolulu Âlî (ö. 1600), sevgilinin saçının güzünde bedensel işkenceyi görerek, aşk sırrını ikrar etmeye başlar. İkrara götüren işkence ise sevgilinin zülûflerine bağlanan eziyettir. Bu eziyet, bedensel işkencenin psikolojik eşiğini aşan duyguları çağrıştırmaya yönüyle dikkate değerdir:

Gördi çün kullâb-ı zülfüñde cân işkencesin

Sırr-ı 'ışkuñ başladı efgânum ikrâr itmeğe (Gelibolulu Âlî, G.486/2)

Sevgilinin âşığına uyguladığı psikolojik şiddet, o kadar derindir ki aşkın şiddeti gönül yarasına vurulan mühür yerine geçmektedir. Bu mühür; bedeninde ya da kalbinde bulan şair, artık gönül ferahlığını bulmasının mümkün olmadığı duygusunu peşinen kabul etmiştir:

Mühr urdı dâg-ı gam göricek aşkun ile pür

Bir dahı mümkün olmadı Yahyâ ferâg-ı dil (Şeyhülislam Yahyâ, G.214/5)

Gelenek, âşığa uygulanan aşk şiddetini uzun süre muhafaza etse de 17. yüzyılda vasuht hareketiyle birlikte, şiddetin rakibe yöneldiği münferit örneklerine de rastlandığı vakidir. Rakibe şiddet uygulayan sevgili imajıyla Şeyhülislam Yahyâ (ö. 1644) bu vasuht mirası gözler önüne sermektedir. Sevgiliden gelen eziyetlere olan bezginlik duygusu ile sevgiliye karşı muhalif konumda kendini konumlayan bir âşık çizen Yahyâ, şiddetin dönüşümünü ifade ederken de onun söyleminden imtina etmez:

Nişân-ı seng-i cevri itse rakîbün kellesin derdüm

Güzel fehmi eyledi maksûdumu çâk başına urdı (Şeyhülislam Yahyâ, G.395/4)

Nedîm (ö. 1730) bile, eziyet ve sıkıntılardan azade kılıp zevke dayalı duygularla bezediği şiirinde sevgilinin eziyetinden şikayet eden âşık rolüne bürünür. Bu rolde, gönül okyanusun kahrının elinde can ve ten dalgalanmakta, sevgiyle dolu gönül sevgilinin elindeki şiddetten feveran etmektedir:

Zerreş dil pençe-i mihr-i dirahşânındadır

Cân u ten çün mevc dest-i kahr-ı 'ummânındadır (Nedîm, G.20/1)

O feveran/coşma hâli öyle bir hâlet alır ki işkence fırınında âşığın bedeninden saf şarap misali kanı bile dönüştürür, pişirir. O duygu durumunda Şeyh Gâlib, seçkin incinin saflığını yitiren hâline içeren psikolojik şiddeti ifade etmeye başlar:

Dürle ede zuhûr furûn-ı şikencede

Her bir o la'-i nâb o dür-i şâhvâra yuf (Şeyh Gâlib, G.160/6)

Klasik Türk şiirinde şiddet ve baskı söylemi, memduhun övgüsünde dahi tükenmemektedir. Bu söylemlerde Nef'î'nin (ö. 1635) deyimiyle memduhun gönül eriten ve denizleri durduran gücünün şiddeti, ateşe kuvvet vererek onun etkisini artıran bir niteliğe bürünebilmektedir. Övgüde ifrat ve tefrit arasında durmayarak zirveyi yaşayan şairin kaleminde şiddetin gücüne olan hayranlığın ifadesi dikkate değer boyutlarıyla şiddet söylemini âdeta yücelten bir niteliğe bürünebilmektedir:

Verse tab'-ı âteşe ger tâb-ı kahrı takvîyet

Ka'r-ı deryâda dil-i hârâdan eyler iltihâb (Nef'î, K.55/19)

Şiddete hikmet çığırından yaklaşan Nefî'de (ö. 1763) bile bu söylemler dizginini tutturamayan bir çehreyle karşımıza çıkmaktadır. Bu söylemlerden biri de feleğin âşiğa uyguladığı şiddette görünür hâle gelir. Bu psikolojik durumda, bedende bükülüp kalmış feleğin işkence oku, âşığın teninde görünen kısımları ise kemiklerdir. Burada aşırı işkence ve şiddetin fiziksel anlamda kendini görünür kıldığı bir ruh hâli ile karşılaşılır. Bu duygu durumunu, “yâr” diye seslenen şairin yüreğine saplanan bir hançerde, parçalanmış bir sinede, kebab olup büryan olmuş dağlanmış bir yürekte müşahede etmek mümkündür. Görüleceği üzere âşığın, sevgilinin şiddetini tasviri ev, bunlara katlanma durumu da şiddetin aşırılığını gözler önüne sermesi yönüyle zengin ve engin bir mana dairesinde ilerlemektedir. Klasik Türk şiiri bu manaları içeren sayısız şiddet söylemiyle de Divanlarda görünür olma hâlini muhafaza etmektedir:

Sihâm-ı cevr-i gerdündür ki pîç-â-pîç olup kalmış

Kıyâs itme tenümde görinenler üstühânlardır (Râgıb Paşa, G.28/3)

Fuzûlî'nin Şiirlerinde Şiddetin Yansımaları

Birey yaşadığı coğrafya veya toplumdaki bağımsız değildir. Geleneksel anlamda içine doğduğumuz kolektif birçok şeyi bize hazır halde sunar. Özellikle bulunduğumuz coğrafyanın yaşanmışlıkları ve ait olduğumuz toplumun başından geçenler bir şekilde insanda bir karşılık bulur. Bu karşılık kullanılan dilden inanca, hayatın anlamlandırılmasından eşya veya varlığa değer verilmesine kadar etkiler. Özellikle şair ruhlu bireylerde bu yaşanmışlıkların karşılık bulması daha ileri bir seviyedir. Zira bunların şiirde yansımaları bireyin bilinçaltında olanla birleşerek tezahür etmektedir. Kerbela gibi sadece yaşadığı coğrafyada değil bütün Müslüman toplumlarında travma etkisi yaratmış bir olayın en çok o coğrafyanın insanında karşılık bulması oldukça doğaldır. Fuzûlî gibi klasik şiirin en önemli temsilcilerinden birisinde bu vahim olayın etkisinin olmaması mümkün değildir.

Bununla birlikte, klasik şiirin kendi dünyası içerisinde yaratmış olduğu âşık, sevgili, aşk, bağlılık veya inanma biçimi de bir tür şiddet eylemini ihtiva edebilmektedir. Bu kültür dairesi içinde eser veren hemen her sanatkârda bu eylemin şiirde bir karşılığını görmek de mümkündür. Aşkın yüceliğinin sevgilinin cefası ile ölçülebildiği bir kültür dairesinde şiddet olgusu mutlaka gözden geçirilmelidir. Zira bu daire içerisinde zirve isimlerden kabul edilen Fuzûlî'de de bunun yansımaları sıkça görülebilmektedir.

Fuzûlî şiddete dayalı duyguların “Mecnunvarî istidat (G.88/1)” çizgisinde durmakta ve şairin bedensel ve psikolojik şiddet söylemiyle bu alanı genişleten bir üslupla eserler vermektedir. O, çilekeş ve mazlum Kerbela toprağının şairidir. Çağları aşan kabiliyeti ile sadece Anadolu ve Azerî sahasının değil, Türk Edebiyatının en büyük şairlerinden biri olmayı başarmış nadide bir şahsiyettir. Onun duyguları Kerbela ve Necef çölünün kumları misali şiddete, acıya ve ızdıraba müştaktır. Bu tutkunluk, onun sanatına içinde hevâdan gayrı (G.265/2) bir şey kalmayan bir neyin acı acı

inleyişlerini katmıştır. Bu nedenle Fuzûlî'deki aşk sevgilinin gamı, ezizeti ve kederi ile yüklü olmasının yanında bu duyguların aşırılığa ulaştığı bir çizgide durmaktadır. Ezizet ve cefa kadar ondan hoşnutluğu da içselleştirdiği görülen şair de aşırılık çizgisi ezizetten mutlu olmayı da ilerleten bir dairede seyretmektedir.

Şiddet konulu şiirlere bakıldığında bu olgunun aşk ve sevgili kaynaklı seyreden türlerinin iki boyutta ele alınması gerektiği anlaşılmaktadır. İlki klasik gelenekte de yer aldığı gibi bedensel/fiziksel şiddet, diğeri ise psikolojik/duygusal şiddettir. Bunlara ezizete tutkunluk ile şiddetten hoşnut olma duygusunun şair ruhunu olgunlaştıran kisvesiyle dâhil olduğu görülmektedir. Bu hoşnutluk asıl sevgiliye adanmışlık duygusu ile perçinlenmekte, acıya mütemeyyil saiklerle acıdan haz duymaktadır. Vücudu acı ile işleyerek bir şiddet rafinerisi gibi sağaltan duygular etrafında seyreden hasretin ve ayrılığın şiddetiyle bedende ve ruhta bıraktığı derin yaraların kanlı ve zalim görüntüsünden âdetâ damıtmaktadır.

Fuzûlî, şiddete biçim vermekte oldukça mahirdir. Bu maharet onun baktığı her nesneden acı ve keder devşirmesi durumunu doğurmuştur. Evlâd-ı Kerbela olarak çevresine bakan şair, çilekeş coğrafyanın şiddeti çağrıştıran yönlerini alıp sanatına ve ruhuna katmıştır.

Onun kaleminde buğday tanesi dahi acı çeker hâlde resmedilmektedir. Tane, toprak içinde şiddete uğradığı için pek çok gün başkaldırı duyguları kabarmış, bu kabarış başkaldırı ruhu ile bahçeyi süsleyip donatmasına vesile olmuştur. Buğdayın başağa durup ekildiği tarlanın her yanına yayılan şeklinde bile şiddeti çağrıştıran bir yön bulan şairin, şiddete maruz kalan insanın başkaldırı duygularının ortaya çıkmasını “buğday” teması üzerinden anlatması önemlidir. Burada aslında gizli bir Yusuf mazmunu bulunmaktadır. Bu mazmunun şiddet çekerek olgunlaşma düşüncesi ya da çileye girerek ruhunu olgunlaştırma duygusu ile belirginleştirdiği görülmektedir. Yusuf, düştüğü kuyuda acı çekip Mısır’a sürüklenmiş, mükâfatını almıştır. Allah ya da asıl sevgili yolunda acı çekenler de mükâfatını alacaktır. Buğday tanesinden ezizet ve tepkisel duruşu olan başkaldırı duygusunu devşiren bir anlatımda bedensel şiddetin psikolojik üstünlüğe ulaşan çehresini bulmamız mümkün hâlde gelmektedir:

Dâne toprağ içre şiddet çekdügiçün nece gün

Baş çeküp hırmenlenür ârâyiş-i bustân olur (Fuzûlî, K.7/3)

Bedensel şiddet, soğuk, yani katı bir ezizetle şairin tenini güçsüz kılmaktadır. Bu duygusal görünümde şairin başı ise yaşadığı toprakların makûs talihi misali bela getiren hadiselerin tesiriyle mağduriyette bulunmaktadır. Bu bela hâli, başına bela taşlarının yağarak bir taşlık oluşturması durumuyla eşdeğer hâlde gelmiştir. Fuzûlî burada soğuğun bedeninde bıraktığı şiddet hâlini anlatsa da asıl duygunun aşk yüzünden çekilen ezizetlerin bedende bıraktığı etkileri biçimlendirme üzerine olduğu anlaşılabilir:

Cismüm cefâ-yı şiddet-i berd ile nâ-tüvân

Başum belâ-yı hâdişe daşıyla sengsâr (Fuzûlî, K.37/24)

Bedensel şiddet, artık bedeni şiddetten hoşnutluk mertebesine ulaştırmıştır. Çıplak vücudu kılıca hazırlamak, kılıç gibi keskin bakışların önüne atmak ile beliren bakışın şiddeti ve bedensel şiddetin o şiddete olan hoşnutluğunun anlatımı söz konusudur. Bu hoşnutluk, klasik gelenekte olduğu gibi sevgiliden gelen her türlü ezizeti uslandırmakta, sevilen, beğenilen bir duygu durumuna dönüştürmektedir. Bu duygunun adı elbette -günümüzdeki anlamının dışındadır- mazoşist bir tutkunun anlatımından başka bir şey değildir:

Gamzesin sevdüñ gönül cânuñ gerekmez mi saña

Tîga urduñ cism-i üryānuñ gerekmez mi saña (Fuzûlî, G.17/1)

Klasik şair, şiddet çekme ve cefa oklarına maruz kalarak ruhunu olgunlaştırma bağlamında Melamet düşüncesine tutkundur. Bu düşüncede âşık, kan yutup nefsinin sabırla olgunlaştıran rüsva bir kişiliğe bürünmektedir. Bu kişilik elbette rintlikle alakalıdır. Rint kimse, boşuna bağırıp çağırarak bu melamet/kınanma oklarını/taşlarını savuşturmaya çalışmaktadır. Çünkü Melamî âşık, şiddetle ruhunu olgunlaştıran pozisyonda iken kendini ifşa etmez. Kimseden ilenmez, hataları ve kötülükleri nefsinden bilir ve saldırılarını ona yöneltir. Bu nedenle Fuzûlî melametten kaynaklı rüsvalık psikolojisinde (Sevimli, 2020, 295-348) figan etmenin beyhude olduğunu dillendirmektedir:

Kaçan rüsvā olurduñ kan yudup şabr edebileseydüm

Melāmet çekdüğüm bî-hüde efgān êtdüğümdendür (Fuzûlî, G.72/5)

Bedensel şiddet, âşığın sinisini deliklerinden acı acı inlemeler peyda olan “ney” gibi aşkın boş hevesiyle doldurmaktadır. Neyin içi de boştur. Artık bu şiddet sarmalında bedenden çıkan tek şey kan, inlemeler ve eziyet nidalarıdır. Burada şair, aşkın oluşturduğu bedensel şiddetin psikolojik izdüşümlerini ortaya koymaktadır:

Sīnem hevā-yı ışkuñ ile doldı ney gibi

Dem urduğumca āh u fiğāndur çıhan nefes (Fuzûlî, G.121/4)

Fuzûlî’de bedensel şiddet söylemi, “ney”in nitelikleriyle özdeşlik kazanmıştır. Bu durum bir nevi bir adanmışlıktır. Sevgilinin “ney” misali okları âşığın sinisini delmekte, gönül ise bundan ilendikçe kendisinden kan süzülmemektedir. Beden şiddet gördüğünde elbette tende kan belirtileri ortaya çıkar. Şair burada okun niteliğinin “ney gibi inlemek, muskar kuşunun neye üfleme gibi bedeninin delik deşik olma hâli ile birleşerek teni cisimsizlik ile özdeşleştirdiği bir psikolojik eşiği sunar. Aşkın şiddetiyle incelen bedeni ise asıl sevgiliye adama-adanmışlık psikolojisi ile hemhâl olurken buluruz:

Sīnemi nāy oğlaruñ deldi dem urduqça gönül

Ūn vērür her birdeşükden nāle müsîkār tek (Fuzûlî, G.161/3)

Adanmışlık psikolojisi, topraktan yaratılan bedeni aşk arzusuyla bir girdap ile göklere savurmaktadır. Burada Allah’tan gelip Allah’a geri dönme inancının bedensel şiddet psikolojisi ile yer etmesi söz konusudur. Fuzûlî, bir hava ve boşluktan ibaret gördüğü emaneti/bedeni asıl sahibine coşkuyla teslim etmenin derin huzurunu duyumsamaktadır. Bu inanç, şiddeti bile hoşnut olunan bir değer mesabesine çekebilmektedir. Rüzgârın girdap misali hâli, göklere savurmak, aşk hevesiyle divane olup gezmek söylemleri Mecnunvarî aşkın şiddet seremonileri olarak dikkat çeker:

Hevā-yı ışk ser-gerdānu olmuş gird-bādem kim

Şavurdum göklere toprağumu her yerde kim durdum (Fuzûlî, G.190/6)

Bedensel şiddetin anlatımında Fuzûlî’nin yegâne aracı “ney”dir. Şairin bedeni ney gibi delik deşiktir. Bu şiddet hâlini aşk inlemeleri, yani “âh” sağlamaktadır. O; asıl eziyetlerden değil, muhabbetten dem vurduğu için incinmiştir. Âşık, sırrını da aşkını da aşk yüzünden çektiği eziyetleri de ifşa etmemelidir. Bunu muhabbete döktüğünde bedenden kan süzülmesi/dem vurulması gibi bir hâletle asıl şiddeti tekrar bedeninde ve ruhunda yaşayacaktır. Bu aşkta şiddete dayanıklılık ve tutkunluk vardır, eziyetlere direnmek, onu açıklayıp âh etmek yoktur, olmamalıdır da:

Vücūdum ney gibi sūrāh sūrāh olsa āh etmen

Maḥabbetden dem urdum incimek olmaz cefālardan (Fuzûlî, G.213/8)

Gam ve kederle beliren şiddeti bedende oluşturan olgulardan biri de hasrettir. Kavuşması olmayan bu aşıkta, hasret temel olgunlaşma araçlarının yerini almaktadır. Bu hasretin verdiği keder ile sabahlara kadar döğünen, kendine zarar veren âşık, sabah olunca hasretten ölü hâle gelmiş cismini tekrar toprağa verdiğini müşahede etmektedir. Burada hasretin verdiği şiddet, kendisine zarar verme olgusu ile mazoşist bir şiddet eğilimi de görülmektedir. Elbette bu şiddetin kaynağı vuslatsız aşktır:

Ġamuñdan başa dün ḥasret eliyle ol kadar urdum

Ki şubḥ olunca mürde cismümi toprağa tapşurdum (Fuzûlî, G.190/1)

Âşığın âhı, o kadar şiddetlidir ki göklere çıkıp felekleri yakar. Hatta bu âhın ateşi, temel ışık kaynağı olan ve tüm canlıları ısıtan güneşin ışığını bile söndüren bir niteliğe bürünebilmektedir. Çekilen şiddetli âhlar, inci gibi gözyaşlarını ayakaltında yuvarlamakta, bedensel şiddet bir psikolojik izdüşüme evrilmektedir. Şiddet de karşılığı da çok yoğundur:

Gökde āhum yeli söndürdi çirāğın güneşüñ

Yerde eşküñ ayağa urdı dür-i galṭāñı (Fuzûlî, G.265/3)

Hasretin nedeni “hicrân”dır. Ayrılık Yakub’un külbe-i ahzânında çektiği sıkıntılara denk hâl gelmekte, şairin nazarında bu hüznler evi ayrılığın keder evine dönüşmektedir. İnleyiş ve dertli hâletler bu duygu durumunda bedene sökün etmekte, hasret tırnağı ile yakalar parça parça edilmektedir. Artık şiddet, bedende son haddine ulaşmış, psikolojik normallik eşiğini aşmıştır. Çünkü günde yüz kez ayrılık oku ile âşık helak olmakta, dönen feleğin eziyetinden âşığın gönlü hastalanmaktadır. Burada ayrılık yüzünden âh çekme, yaka yırtma, günlerce dert ve keder içinde bulunma hâli bedensel şiddetin psikolojisini ele vermektedir:

Düşmişem gam-ḥāne-yi hicrāne zār u derdnāk

Nāḥun-ı ḥasret bilen edüp giribānumı çāk

Günde yüz kez hecr tıgıylan oluram men helāk

Gerdiş-i devvār cevrenden men-i dil-ḥaste ḥāk

Bir qadi şimşād u gül-ruḥsārdan ayrılmışam (Fuzûlî, Muh.7)

Hüznler evinde, âşığın çektiği âhların tesiriyle evin her köşesinde yarıklar açılmıştır. Bu duygu durumunda âşık, orada kafesteki bülbül gibi esirdir. Esaret o kadar şiddetlidir ki ıstırabın şiddetinden her ah ettikçe evinin bir köşesine o ahın yıldırımını düşüp orada yarıklar açıyor ve her tarafı delik olan ev bir kafesten başka bir şeye benzemez hâle geliyor. Şiddetin bedensel boyuttan psikolojik eşiğe evrildiği aşamayı Fuzûlî, şiddet coğrafyasından aldığı intibalarla âdeta yeniden inşa etmekte “şiddet inşacısı” şair rolüne bürünmektedir:

Berḳ-ı āhumdan evüm her kūşe bulmuş rahneler

Gel gör ey gül kim giriftār-ı kafesdür andelīb (G.31/5)

Sevgilinin mahallesinde âşık, başını taşa vurarak şiddeti kendi bedeninde uygulamaktadır. Bu şiddet o kadar tesirlidir ki gözden bir kan deryası gibi acı çeken başı aşağıya akıtılabilmektedir. Burada sevgili uğruna çekilen cefa, başı eşiğe vurup kana gark olmak gibi olgular aşk yüzünden içine düşülen mazoşist hoşnutlukla bütünleştirilerek sunulmaktadır. Bu durumu aslında Hannah Arendt’in şiddetin içinde aynı zamanda fazladan bir *keyfilik* (Hannah, 1996: s. 7-21) vardır kabulü ile değerlendirmek lazımdır. Şair her ne kadar şiddet eylemine başvurup da kendisine

zara veriyor gibi görülse de bu aslında bu eylemle bir çeşit kendi aşkının mutluluğunu yaşaması da demektir.

Kūyuñda seniñ nê taşa kim urdum baş

Ƙıldum anı gark-ı hūn tōküp gözden yaş (Fuzûlî, Rub.31/1)

Artık bedensel şiddet, psikolojik haz eşliğinin de üstünde seyretmektedir. Bu histe klasik şiirin aşk cahili tiplemesi zahit bile hiç kimsenin rekabet edemeyeceği bu aşkın şiddetine maruz kalmış hâldedir. Bir his olsa da böyle bir duygu durumunda zahidin içine düştüğü karanlığa yüz yıl ışık uğramayacaktır. Çünkü ciğer eriten bu aşkın şiddetine tahammül edecek tek canlı âşıktır. Beyitte bedensel şiddetin çelikleştirdiği bir duygu durumunun izleri görülmektedir:

Füsürde zâhid eger âşık-ı ciger-sūza

Refâkat etse yüz ul zulmetine düşmez nūr (Fuzûlî, K.2/5)

Bu şiddet psikolojisinde baharın gelmesi dahi “şiddet” söylemiyle ifade bulmaktadır. Baharın gelmesiyle lalenin dağ yakması/açılması, sevgiliye kavuşma ümidiyle âşığın ciğerini dağlaması ile örtüşmekte, psikolojik/duygusal şiddet beden bağının her yanını sevince/ümide gark etmektedir. Şair, bahar mevsiminde lalelerin açılmasından sinesine aşk yarasından dağlar vurup, bedenini bir gül bahçesi misali kana boyayan çilekeş bir âşık imajı çıkarmıştır. Şiddet, yoğun ve bir bahar mevsiminin bereketi misali kapsayıcı bir hâl almıştır:

Her geh ki bahâr kıldı ārâyiş-i bâğ

Nevmîdlik urdı lāle-veş bağrına dâğ (Fuzûlî, Rub.49/1)

Bu ciğer kanı ise Allah’ın bir takdiri, asıl sevgiliden gelen bir lütuftur. Burada bedensel ihtiyacı olan su, ciğer kanına dönüşmekte, bu duygular şiddeti kabulleniş ve kadere razılık psikolojisi üzerinden dile getirilmektedir. Ayrıca bedensel şiddetin psikolojisi baskın hâle getirilmektedir.

Nihâl-i gülşen-i derdem ki şu yêrine vêrür

Maña hemîşe ciger kanı bâğbân-ı kaçâ (Fuzûlî, K.1/82)

Bu şiddet, feleğin verdiği eziyetlerle de kendini görünür kılmaktadır. Feleğin verdiği şiddet ise acımasızca felek taşı ile bedenini yontup bir madenin taş halini rafine etme hissine dönüşmektedir. Şiddetin bir yontu taşı gibi bedeni aşındırması söyleminde bedensel şiddetin psikolojik hâli görünmektedir:

Kâş cismümü felek daş êde bî-dâde dözem

Ma'den-i la'l gibi çün cigerüm kan eyler (Fuzûlî, K.25/21)

Şiddete biçim vermedeki ustalık elbette Fuzûlî’ye Mecnun’dan mirastır. Aşağıdaki söylemi bunun gerçekliğini duyumsatmaktadır. O, yüreği parça parça edip sevgilinin kapısındaki köpeklere adak olarak sunmak istemekte, “köpek-saldırı-şiddet-parçalanma duygusu” ile bunu yine adanmışlık şiddet psikolojisine dönüştürmektedir:

Pâre pâre cigerüm itlerine nezr olsun

Ol ser-i kūya eger düşse güzârüm bu gece (Fuzûlî, G.241/6)

Bu ruh hâli, parçalanmış göğsü, kanlı gamzeye feda ederek, bakışın şiddetinin cisimleşmiş hâlini gözler önüne sermektedir. Şiddetin yoğun ve derin söylemine giden bu ifadelerdeki derinliği klasik şiirde Fuzûlî’de bulmak, yaşadığı Kerbela coğrafyasında şiddetin ruhuna sirayet etmesinde aramak manidar kalacaktır:

Çāk sînemde olan kanlu ciger pâreleri

Mest çeşmüñde olan gamze-yi hūn-ğ`āre fidā (Fuzûlî, G.15/4)

Fuzûlî'de şiddet söylemi psikolojik niteliğini artırarak devam ettirmektedir. Ciğer parçası üzerine gözyaşı ve kandamları ile harç yapılarak kurulan bina imajı bunun bariz örneğini teşkil etmektedir. Kerbela gibi bir şiddet coğrafyasında gözyaşı ve kandamları dışında birşeyle karşılaşmamış olan şairin orijinal bir mazozist şiddet biçimini acıya tutkunluk psikolojisi içerisinde duyurması manidardır. Bu manayı şairin yaşadığı coğrafyadan ve onun yaşam biçiminden bağımsız düşünmek olası görünmemektedir:

Hıştlar tek bir biri üzre ciğer pergâlesin6

Göz yıgıp şalmış habâb-ı hûn binâsıyçün esâs (Fuzûlî, G.122/3)

Tüm bu bedensel ve psikolojik şiddete karşı, kaynağı konumunda olan sevgili duyarsızdır. Çünkü aşkın kanunu ve geleneği böyle yazılmıştır. Bu geleneğe göre yürek yarasına sevgili merhem olmaz, hatta âşığa eziyet ederek onun ahını artırır. Böylelikle dozun artışı ile sevgili merhametsiz ve orantsız bir şiddet uygulamaktadır:

Cigerüm dâğına merhem bulamadum senden

Nêce âh eylemeyem âh yanupdur cigerüm (Fuzûlî, G.187/2)

Sonuç

Klasik Türk Edebiyatı gazellerinde şiddet kavramının, mecazi ve sembolik anlamlarla yüklü olduğu söylenebilir. Klasik Türk Edebiyatında, şiirlerdeki şiddet unsurları, duygusal yoğunluğu artırma ve okuyucuda derin bir etki bırakma amacı taşır. Bu tür şiddet betimlemeleri, âşğın yaşadığı derin acıları ve aşkın yüceliğini vurgular. Şiddet, burada fiziksel bir anlam taşımaktan ziyade, duygusal ve ruhsal bir boyutta ele alınır. Aşğın yoğunluğu, sevgilinin eziyetleri ve aşk acısı gibi kavramlar, Edebî metinlerde şiddetin temel unsurları olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda şiddet, âşğın duygusal olgunlaşma sürecinde önemli bir rol oynar ve okuyucunun duygusal açıdan özgür bir şekilde arınma yaşamasına yardımcı olur. Bu tür betimlemeler, Klasik Türk Edebiyatının derin ve zengin anlatım gücünü ortaya koyar.

Fuzûlî bu konuda Mecnunvarî bir istidata sahiptir ve öndedir. O şiddeti âdeta yeniden inşa etmektedir. Fuzûlî'nin beyitlerinde şiddet, aşkın yoğun duygusal ve fiziksel acılarını ifade etmek için mecazi ve sembolik bir dil kullanılarak anlatılır. Bu şiddet türleri, aşkın derinliğini ve âşğın yaşadığı çileleri gözler önüne serer. Fuzûlî'nin beyitlerinde şiddet, hem ruhsal hem de fiziksel boyutlarda ele alınır ve âşğın olgunlaşma sürecinde önemli bir rol oynar. Bu anlatım tarzı, Klasik Türk Edebiyatının zengin ve derin anlatım gücünü yansıtır. Şiddetten hüznler evine dönen bir beden belâ taşlarından ya da bakış oklarından ördüğü hisarı, kan damlaları ya da ciğer kanıyla harç olarak karması imajı bedensel şiddetin psikolojik boyuta evrildiği eşiği göstermesi yönüyle dikkate değerdir. Fuzûlî, bu tarz beyitleriyle aşktan elde ettiği eziyeti ruhsal arınma ve olgunlaşma vesilesi kılarak acıdan haz duyan bir şairin hoşnutluğuna tebdil etmektedir. Bu dönüşümü bugün klasik Türk şiirinin zengin mana evreninde şiddet söylemi içerikli manzumeler oluşturmuş durumdadır. Bu oluşumun Fuzûlî gibi şiddet coğrafyası Kerbela ile bütünleşen bir şairde yaşamının içinden gelen duygusal, içli söylemler olarak kabul edilebilir. O, Alevi-Bektaşî kültürünün etkili bir şairi olarak, Kerbela özelinde Bağdat'ın çilekeş yazgısı ile kendini özdeşleştirebilmiştir. Bu şiddet beyitleri derin ve ince manaları ile bu olgunun ürünleri olarak dikkat çekmektedir.

Sonuç olarak Fuzûlî'nin şiddet durumunu anlatmak için kültürel hafızasında en çok yer edinen ve en şiddetli olay olarak yer alan Kerbela hadisesini kullanması sözün

gücünü artırması açısından önemli bir enstrüman olduğu söylenebilir. Şair, sözün gücüyle kültür ve inancını aktaran kişidir. Bu sebeple Fuzûlî'nin dahil olduğu inanç ve kültür sisteminin bir unsuru olan Kerbela hadisesiyle ilgili birikimlerini aktarması hususunda hassas davrandığı da görülmektedir.

Kaynaklar

- Aksoyak, H. İbrahim (2018). Gelibolulu Ali Divanı. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Akkuş, Metin (2018). *Nef'î Ömer Efendi Divanı*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Aktaş, Mutlu Muhammet (2024). “Kerbela Mersiyelerinin Türk Toplumuna Yansıyan Bir Örneği: Şeyh Galib'in Bir Kitasına İlave Olarak Yazılmış Bir Kerbela Mersiyesi”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 109, 187-200. <https://doi.org/10.60163/tkhcbva.1368446>.
- APA Dictionary of Psychology, (2015). Ed. Gary R. Vandenbos, American Psychological Association, Volume II, Washington, s. 1139
- Arendt, Hannah, (1996). “Şiddet Üzerine”, çev. Bülent Peker, Cogito Şiddet Özel Sayısı, İstanbul. Yapı Kredi Yayınları, S. 6-7, ss. 7-21.
- Aydemir, Yaşar (2018). “Behiştî Divanı”. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Ayverdi, İlhan (2010). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. Kebbealtı (Milliyet) Yayınları.
- Balkaya, Adem, (2023). Dede Korkut Hikayelerinde Şiddet – İşlevsel Bir Okuma-, Erzurum. Fenomen Yayınları.
- Büyük Türkçe Sözlük. “Şiddet”. <https://sozluk.gov.tr/>. E.T. 22.06.2024.
- Karabey, Turgut (2018). “Fuzûlî'nin Kerbela Olayına Bakışı”. Fuzûlî'nin Kerbela Olayına Bakışı, IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu (18-20 Ekim 2018 Ankara.
- Kavruk, Hasan. (2001). Şeyhülislam Yahya Divanı (Tenkitli Metin), Ankara: MEB Yayınları.
- Öz Mustafa. (2022). “Kerbela” maddesi. TDV Ansiklopedisi, Ankara: TDV Yayınları C 22 s. 271-272 E.T. 23.06.
- Kılınç, Abdurrahim (2021). *Fuzûlî Divanı*. Ankara. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Yayınları.
- Küçük, Sabahattin (2011). *Bâkî Divânı (Tenkitli Metin)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Macit, Muhsin. (2012). *Nedim Divanı*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Okçu, Naci. (2011). Şeyh Galib Divanı. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Sevimli, Erdem (2021). “Klasik Şiirde Sinesini Dağlayan Âşık Zümresi ‘Abdallar’”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 100, 97-122.
- Sevimli, Erdem (2020). “Klasik Şiirde Izdırabın Aşırı Boyutu: Seng-i Melâmet”. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi [Journal Of Old Turkish Literature Researches]*, 3(1), 2020, 295-348.
- Tarlan, Ali Nihad (1945). Hayâlî Bey Dîvânı, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Vâhîdî (2015). *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*. Neşr. Turgut Karabey, Bülent Şiğva, Yusuf Babür. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, Rıza (2011). “Abdallar, Akıncılar, Bektaşilik ve Ehl-i Beyt Sevgisi: Yemini'nin Muhiti ve Meşrebi Üzerine Notlar”. *Belleten* 75(21), 51-86.
- Yorulmaz, Hüseyin (1989). *Koca Râgıb Paşa Divânı Araştırma-Metin*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Yurtcan, Erdener, (2002) “Ulusal ve Uluslar arası Boyutta Şiddet”, Sporda Şiddet ve Fanatizm, Galatasaray Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 304
- Michaud, Y. (1994). Şiddet, çev. Cem Muhtaroglu, İletişim Yayınları, İstanbul, , s. 9.
- Dursun, Yücel, (2011). Şiddetin İzini Sürmek: Şiddet Nedir?, Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi. (12), s.5
- Ünsal, Artun, (1996) “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi”, Cogito Şiddet Özel Sayısı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, S. 6-7, 1996, Kış-Bahar, s.29-36.

Extended Abstract

Violence has existed in every period of human history and served various functions. With its physical, psychological and economic dimensions, violence has played an important role in the struggle of individuals and communities for survival, protection and superiority.

Violence is a phenomenon that we constantly encounter throughout history at both individual and social levels. Ancient texts, which express the lives of societies in a realistic or close to realistic way, often include incidents of violence. Classical Turkish literature has a wide thematic range and includes themes such as love, nature, philosophy, religion and mysticism. Among these themes, violence also occupies an important place. However, violence in literary texts does not appear in a direct physical sense, but rather as a phenomenon with metaphorical and symbolic meanings. In the texts of classical Turkish literature, acts of violence are generally seen as individual-centered, and the acts of violence in the texts are considered as the poet's emotional actions by centering on himself. In this study, the view of the concept of violence in classical Turkish literature texts is evaluated through sample poems in Fuzûlî's Turkish divan. Violence in Fuzûlî's poems is usually associated with the pains of love and longing, and is treated with a masochistic sense of pleasure and devotional psychology. By depicting physical and psychological violence in depth, these poems reveal the effects of love on the human soul.

Classical poetry, as in every field, contains rich materials on the subject of "violence". In these poems, violence is frequently used in the context of love and the beloved. The lover is tormented by the beauty of the beloved, sometimes with a look, sometimes with a word. This kind of violence is depicted as an experience that creates storms in the lover's heart, wounds his soul, but at the same time matures him. The intense emotional impact of love is described as "violence". The lover is devastated by his beloved's love and characterizes the pain he experiences as "violence". The lover's cruelties and torments open a wound for the lover and this wound symbolizes the violence of love. Such expressions reveal not only the sweet but also the painful side of love.

Classical Turkish poetry contains competent and comprehensive examples of the concept of violence, which has countless discourses in the context of love. In these couplets, it is almost impossible not to feel the love moans of the poet whose heart is pierced like a ney, and the flames of the sighs and howls that rise to the sky. In such expressions of violence, the bloody tears that flow down the cheeks due to longing are depicted as giving serenity and strength to the thinning body and the groaning soul. The high level of passion for pain and grief leaves nothing for the lover but torment, torment and groaning on the face of the beloved, which is characterized by the severe pain he deems worthy of the poet.

However, the lover, the beloved, love, devotion or belief that classical poetry has created within its own world can also contain a form of violence. It is also possible to see an equivalent of this act in poetry in almost every artist working within this cultural circle. In a cultural circle where the sublimity of love can be measured by the suffering of the beloved, the phenomenon of violence must be reviewed. This is because the reflections of this phenomenon can be seen frequently in Fuzûlî, who is considered one of the top names in this circle.

It can be said that the concept of violence in Classical Turkish Literature ghazals is loaded with metaphorical and symbolic meanings. In Classical Turkish Literature, the elements of violence in poems aim to increase emotional intensity and leave a deep impression on the reader. Such depictions of violence emphasize the deep pain experienced by the lover and the sublimity of love. Rather than having a physical meaning here, violence is dealt with in an emotional and spiritual dimension. Concepts such as the intensity of love, the torments of the lover and the pain of love appear as the main elements of violence in literary texts. In this context, violence plays an important role in the emotional maturation process of the lover and helps the reader to experience emotional purification in an emotionally free way. Such descriptions reveal the deep and rich narrative power of Classical Turkish Literature.

Fuzûlî has a Majnun-like capacity in this regard and is at the forefront. He virtually reconstructs violence. In Fuzûlî's couplets, violence is described using figurative and symbolic language to express the intense emotional and physical pains of love. These forms of violence

reveal the depth of love and the suffering of the lover. In Fuzûlî's couplets, violence is dealt with in both spiritual and physical dimensions and plays an important role in the lover's maturation process. This style of expression reflects the rich and deep narrative power of Classical Turkish Literature. The image of a body returning to the house of sorrows from violence, mixing the fortress built of stones of calamity or arrows of gaze with drops of blood or liver blood as mortar, is remarkable in that it shows the threshold where physical violence evolves into a psychological dimension. With such couplets, Fuzûlî transforms the torment of love into the pleasure of a poet who takes pleasure in pain by making it a means of spiritual purification and maturation. Today, this transformation has created verses containing the discourse of violence in the rich semantic universe of classical Turkish poetry. This formation can be regarded as emotional, heartfelt discourses coming from within the life of a poet like Fuzûlî, who is integrated with the geography of violence, Karbala. As an influential poet of Alevi-Bektashi culture, he was able to identify himself with the suffering fate of Baghdad in the specific context of Karbala. These couplets of violence stand out as products of this phenomenon with their deep and subtle meanings.

In conclusion, it can be said that Fuzûlî's use of the incident of Karbala, the most violent event in his cultural memory, to describe the state of violence is an important instrument in terms of increasing the power of the word. A poet is a person who conveys his culture and belief through the power of the word. For this reason, it is also seen that Fuzûlî is sensitive in conveying his knowledge about the Karbala incident, which is an element of the belief and cultural system he belongs to.

